

Nr 3

Lagutskottets betänkande i anledning av motion om översyn av bouppteckningsplikten.

Motionsyrkandet

I motionen 1971: 56 av herr *Börjesson* i Falköping hemställs »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om översyn av bouppteckningsplikten i syfte att få till stånd en förenkling och uppjukning av densamma i enlighet med vad i motionen anförts».

Gällande bestämmelser

Enligt bestämmelser i 20 kap. ärvdabalken skall bouppteckning upprättas efter varje avliden person. Hithörande bestämmelser innebär i huvudsak att bouppteckning skall förrättas sist tre månader efter dödsfallet samt att bouppteckningen inom en månad efter upprättandet skall ingivas till vederbörande domstol för inregistrering. Bouppteckningen skall förrättas av två gode män. Det ankommer på dödsbodelägare, som har egendomen i sin vård, eller ock boutredningsman eller testaments-exekutor att bestämma tid och ort för bouppteckningen samt att utse de gode männen. Omhändertages ej egendomen av delägare, boutredningsman eller testamentsexekutor, ankommer det på annan, som enligt 18 kap. 2 § ärvdabalken har egendomen i sin vård, att föranstalta om bouppteckning (bl. a. husfolk, husvård, polismyndighet, av rätten särskilt förordnad god man). Det åligger rätten att tillse, att bouppteckning inom laga tid förrättats och ingivits. För att framtvinga bouppteckningsplikens fullgörande äger rätten förelägga vite eller, där bouppteckning ej skett, förordna någon att föranstalta därom. Yppas efter bouppteckningens förrättande ny tillgång eller guld eller annan felaktighet i bouppteckningen, skall inom en månad uppgöras s. k. tilläggsbouppteckning.

Vid inregistrering av bouppteckning eller tilläggsbouppteckning skall domstolen fastställa den skatt, som skall erläggas jämlikt reglerna i kungl. förordningen den 6 juni 1941 om arvsskatt och gåvoskatt.

Motionen

I motionen framhålls att det i många fall inte synes föreligga några bärande skäl för upprättande av bouppteckning. Motionärerna avser då

närmast de fall där den avlidne är medellös eller i det närmaste medellös och utan kända arvingar eller då den avlidne är ett barn som icke efterlämnar några tillgångar och vars föräldrar är i livet. I dessa fall borde bouppteckningen enligt motionärernas mening kunna ersättas av en skriftlig anmälan till rätten, som i sin tur får avgöra huruvida en fullständig bouppteckning är nödvändig. Anmälan kunde undertecknas under edlig förpliktelse, liksom vid bouppteckning i allmänhet, men utan anlitande av gode män för boets upptecknande och värderande, något som i regel medför besvär och extra kostnader för dödsbodelägarna. Förenklingen skulle också bespara domstolarna kostnader, t. ex. genom att antalet vitesförelägganden skulle minska.

En förenkling och uppmjukning av bouppteckningsplikten tarvar enligt motionärernas mening ingen omfattande utredning. En översyn torde med fördel kunna företas inom justitiedepartementet.

Frågans tidigare behandling

I samband med boutredningslagens tillkomst övervägdes frågan, huruvida bouppteckning är erforderlig när boets egendom är ringa. I sitt år 1932 avgivna förslag till lag om boutredning och arvskifte anförde *lagberedningen* bland annat följande.

Hos oss torde också vid åtskilliga underrätter den praxis tillämpas, att fordran på bouppteckningen eftergives, när enligt tillgängliga uppgifter tillgångarna äro så obetydliga, att de ej förslå till annat än gäldande av begravningskostnaderna och andra utgifter i anledning av dödsfallet. Huruvida denna praxis kan anses överensstämma med lagens mening, får anses tvivelaktigt. I varje fall synes den ej böra medgivas för framtiden. Enligt lagberedningens åsikt hör det till god ordning att, också när varken gäld eller tillgångar finnas genom bouppteckning fastslås, vilka som äro dödsbodelägare, samt att övriga uppgifter lämnas, vilka skola förekomma i bouppteckningen. Ny gäld liksom nya tillgångar kunna nämligen sedermera yppa sig, och då är det till gagn, att redan i samband med dödsfallet dessa uppgifter blivit fastslagna. I många hithörande fall är en bouppteckningsförrättning av nöden till vinnande av klarhet angående den verkliga ställningen. En regel, som avsåge befrielse från bouppteckningsplikt, då boet kunde anses vara ringa, synes även ur den synpunkten betänkelig, att ovisshet om bouppteckningspliktens förhandenvaro stundom kunde uppkomma.

Frågan togs upp på nytt till behandling av *ärvdabalksakkunniga* i deras år 1954 avgivna förslag till ärvdabalk. Från olika håll hade nämligen framställts önskemål att befrielse från bouppteckningsplikt skulle kunna medgivas under vissa omständigheter. Det hade visat sig svårt att få till stånd bouppteckning när den avlidne vore en medellös, på ålderdomshem avliden person eller då eljest den avlidne varken efterlämnat nämnvärda tillgångar eller annan skuld än till hemkommunen för åtnjutten socialvård. I dylika fall hade bouppteckningen praktiskt sett icke

någon uppgift att fylla. Den för bouppteckningen erforderliga släktutredningen erbjöde ej sällan stora svårigheter. Ofta medförde det mycket besvär att få kontakt med den avlidnes anhöriga. Dessa vore stundom spridda över hela landet; en och annan bodde utom riket, vanligen i Amerika.

Ärvdabalkssakkunniga crinrade om lagberedningens ställningstagande och anförde vidare:

Enligt de sakkunnigas mening föreligger ej heller nu anledning till annat bedömande. På de av lagberedningen anförda skälen måste det anses vara av värde att den obligatoriska bouppteckningsplikten upprätthålles. I själva verket torde denna plikts fullgörande endast i undantagsfall föranleda mera avsevärt besvär. Då den avlidnes egendom ej omhändertages av dödsbodelägare, skall enligt 2 § andra stycket i förevarande kapitel annan, som är närmast till att omhändertaga egendomen, föranstalta om bouppteckning. I de fall varom här är fråga torde det ofta vara naturligt att uppgiften ankommer på en socialvårdstjänsteman. Hos vederbörande pastorsämbete kan denne, även om han ej får upplysning om samtliga dödsbodelägare, åtminstone erhålla kännedom om någon som i sin tur kan lämna uppgift om de övrigas namn och adresser. Om det visar sig omöjligt att utan omgång få reda på viss dödsbodelägarers adress, torde beträffande denne kunna antecknas att han vistas på okänd ort. Då det är uppenbart att den avlidnes tillgångar äro obetydliga och att skulden för åtnjuten socialvård i varje fall uppgår till väsentligt högre belopp, kan det nämligen icke vara rimligt att alltför stor möda nedlägges på att efterforska delägarnas adresser. Någon kallelse å den som vistas på okänd ort kan givetvis icke ske, och eftersom denne i realiteten icke erhåller något arv, torde ej heller kungörelse jämlikt 16 kap. i förslaget behöva utfärdas.

Under remissbehandlingen av ärvdabalkssakkunnigas förslag berördes förevarande fråga endast av *Föreningen Sveriges häradsövdingar*, som ansåg att trots de goda skäl, som åberopats för de sakkunnigas avvisande ståndpunkt, man beträffande avlidna, som icke efterlämnat några tillgångar eller allenast obetydliga tillgångar och skulder, ofta skulle kunna — utan att beaktansvärda olägenheter bleve följden — ersätta det fullständiga bouppteckningsförfarandet med åtgärder av enklare art.

Vid lagrådsremissen av förslaget till ärvdabalk förklarade föredragande *departementschefen*, att de sakkunniga enligt hans mening anført bärande skäl för sin uppfattning, att den obligatoriska bouppteckningsplikten borde upprätthållas och att han därför icke kunde tillmötesgå det av häradsövdingeföreningen framförda önskemålet om vissa lättnader i denna plikt.

Vid 1961 års riksdag väcktes motioner (I: 497 och II: 577) i, utom annat, samma ämne som det nu ifrågavarande. Motionerna, som behandlades av första lagutskottet, blev föremål för remissförfarande. Flertalet av remissinstanserna, Stockholms rådhusrätt, Sveriges advokatsamfund m. fl., fann den av motionärerna begärda utredningen påkallad,

medan Föreningen Sveriges häradshövdingar avstyrkte motionärernas hemställan. I fråga om det närmare innehållet i angivna remissyttranden får utskottet hänvisa till första lagutskottets utlåtande 1LU 1961: 21.

Utskottet hemställde i sitt av riksdagen godkända utlåtande, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. I utlåtandet anförde utskottet, bland annat, följande.

Vad beträffar motionärernas yrkande om en uppmjukning av bouppteckningsplikten, framgår av den ovan lämnade redogörelsen, att hithörande problem övervägts redan av lagberedningen 1932 och på nytt tagits upp till granskning vid utarbetandet av ärvdabalken samt att de skäl, som motionärerna nu andragit till stöd för sin uppfattning, i huvudsak har återopats redan i den tidigare debatten, dock utan att vinna beaktande. De svårigheter som enligt motionärerna är förenade med gällande bouppteckningsplikt, synes ej heller för närvarande kunna påkalla ett ändrat ståndpunktstagande. Såsom advokatsamfundet framhåller i sitt yttrande, kan det sägas, att en bouppteckning i de av motionärerna angivna fallen icke har någon nämnvärd praktisk funktion att fylla, men å andra sidan måste beaktas, att bouppteckningen är av grundläggande betydelse för alla, som har intressen att bevaka i dödsboet. Det kan därför icke förväntas, att en ändring av hithörande regler enligt de av motionärerna angivna riktlinjerna skulle medföra något påtagligt minskat arbete med boudredningarna. Härtill kommer, att de bouppteckningar, varom här är fråga, redan nu i de flesta fall är föga arbetskrävande. Såsom framgår av ärvdabalkssakkunnigas ovan återgivna uttalande, kan det icke vara rimligt att kräva, att då tillgångarna är obetydliga alltför mycket arbete nedlägges för att efterforska dödsbodelägares adresser. Härtill kommer, att avfattandet av den skriftliga bouppteckningen underlättas genom olika blankettformulär.

Även vid 1963 års riksdag väcktes motioner i ämnet (I: 31 och II: 37). Första lagutskottet hemställde i sitt av riksdagen godkända utlåtande, 1LU 1963: 6, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. I utlåtandet erinrade utskottet om de överväganden som tidigare gjorts i frågan samt tillade, att det kunde antagas att det av motionärerna ifrågasatta förfarandet i många fall ej skulle medföra någon egentlig förenkling. Den utredning som i allt fall måste göras för att domstolen skall kunna bedöma, huruvida bouppteckning skall upprättas eller ej, kunde nämligen enligt utskottet förutsättas få sådan omfattning, att den ej skulle väsentligen skilja sig från den utredning som för närvarande verkställs, då fråga är om avliden som saknar tillgångar.

Med anledning av motioner vid 1966 års riksdag (I: 140 och II: 187) samt vid 1967 års riksdag (II: 30) uttalade första lagutskottet i sina utlåtanden 1LU 1966: 5 och 1LU 1967: 17 att utskottet ej funnit anledning att frångå sin tidigare uppfattning i frågan samt hemställde att motionerna ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Utlåtandena godkändes av riksdagen.

Utskottet

Enligt ärvdabalkens bestämmelser skall bouppteckning efter avliden alltid upprättas och inges till rätten. I förevarande motion framställs önskemål om utredning i syfte att ge domstol rätt att i vissa fall medge befrielse från skyldigheten att förrätta bouppteckning. Motionären åsyftar bl. a. sådana fall då den avlidne är medellös och saknar kända arvingar eller då ett litet barn dött utan att efterlämna tillgångar. I dessa och liknande situationer bör enligt motionären för undvikande av onödiga besvär och kostnader bouppteckning efter rättens prövning kunna ersättas av en skriftlig anmälan.

En uppmjukning av bouppteckningsskyldigheten har, såsom framgår av vad ovan upptagits, vid flera tillfällen övervägts. De skäl, som motionären nu anfört till stöd för sin uppfattning, har återopats redan under den tidigare debatten; på senare tid i samband med motioner vid 1961, 1963, 1966 och 1967 års riksdagar. Vid förstnämnda tillfälle fann första lagutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande ej sådana omständigheter ha förebringats, att en ändring kunde anses påkallad i lagberedningens och ärvdabalkssakkunnigas ståndpunkt, att den obligatoriska bouppteckningsplikten borde bibehållas. Utskottet erinrade jämväl om att ifrågavarande bouppteckningar i allmänhet fordrade föga omfattande utredningar och ofta kunde avfattas jämlikt förefintliga blankettformulär. I sitt utlåtande år 1963, vilket godkänts av riksdagen, framhöll första lagutskottet till stöd för bibehållande av den obligatoriska bouppteckningsplikten bl. a. att det kunde antagas att det ifrågasatta förfarandet i många fall ej skulle medföra någon egentlig förenkling. Enligt utskottet kunde nämligen den utredning, som måste göras för domstolens bedömning av frågan om eftergift av bouppteckningsskyldigheten, förutsättas få sådan omfattning, att den ej skulle väsentligen skilja sig från den utredning som verkställdes, då fråga var om bouppteckning efter avliden, som saknade tillgångar. I sina år 1966 och 1967 avgivna av riksdagen godkända utlåtanden förklarade första lagutskottet att utskottet vidhöll sin tidigare redovisade inställning till spörsmålet.

Någon omständighet, som kan ge anledning att frånga den av riksdagen tidigare intagna ståndpunkten, har enligt utskottets mening inte inträffat sedan frågan senast prövades.

Utskottet får därför hemställa

att motionen 1971: 56 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 2 mars 1971

På lagutskottets vägnar

DANIEL WIKLUND

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

herrar Wiklund i Stockholm (fp), Svedberg (s), Sundelin (s), Svanström (c), fröken Anderson i Lerum (s), herr Lidgard (m)*, fru Åsbrink (s), herrar Sjöholm (fp)*, Winberg (m), Andersson i Södertälje (s), fru Jonäng (c), herrar Israelsson (vpk), Olsson i Timrå (s), fru Olsson i Helsingborg (c) och fru Nilsson i Sunne (s)*.

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Reservation

av herrar *Svanström* (c), *Lidgard* (m), *Winberg* (m) och fru *Jonäng* (c), vilka ansett

dels att utskottet bort anföra följande.

Enligt — — — (lika med utskottet) — — — anmälan.

En uppmjukning av bouppteckningsplikten har, såsom framgår av vad ovan anförts, vid flera tillfällen varit under övervägande, dock utan att några åtgärder kommit till stånd. Utskottet delar den i förevarande motion uttalade uppfattningen, att det i vissa fall — såsom de i föregående stycke angivna — kan sakna praktisk betydelse att fullständig bouppteckning upprättas.

Motionärens yrkande går ut på en rätt för domstol att under vissa omständigheter medge befrielse från skyldighet att upprätta och inge bouppteckning. Måhända skulle det för att undanröja de olägenheter motionären påtalat vara lämpligt att i de ifrågavarande fallen förenkla bouppteckningsförfarandet genom att domstolen fick rätt att efterge kravet på gode män. Det skulle då vara tillräckligt att de anhöriga eller den som eljest har hand om dödsboet lämnar uppgifter till domstolen om de förhållanden, varom en bouppteckning skall upplysa. Uppgifterna kunde lämpligen lämnas på en blankett, eventuellt tillhandahållen av domstolen, och undertecknas under edlig förpliktelse liksom vid bouppteckningar i allmänhet. Förenklingen skulle således bestå i att besväret och kostnaden med särskilda gode män skulle bortfalla.

En blankett av ovannämnt slag torde i de enkla fall varom här är fråga kunna ifyllas utan hjälp av någon utomstående eller enligt anvisning av någon befattningshavare vid domstolen. För domstolen skulle en viss arbetslättnad kunna förväntas genom att antalet vitesförelägganden och förordnanden av god man att föranstalta om bouppteckning skulle nedgå.

Utskottet finner det önskvärt, att de praktiska förutsättningarna för den antydda uppmjukningen av bouppteckningsskyldigheten undersöks. Då frågan till sin omfattning är begränsad och knappast kan tarva någon större utredning, förutsätter utskottet att erforderlig utredning kan ske inom justitiedepartementet utan att någon särskild kommitté tillsättes;

dels ock att utskottet bort hemställa

att riksdagen i anledning av motionen 1971: 56 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande viss uppmjukning av bouppteckningsplikten i enlighet med vad ovan anförts.

